

Amerikanorsk: Orda vitner om kontakt mellom folk

Arnstein Hjelde og Janne Bondi Johannessen

Et tydelig særtrekk ved det amerikanske språket er ordforrådet. Vi finner hundrevis, for ikke å si tusenvis, av lånord fra engelsk. I tillegg har noen norske ord endra betydning, og vi kan også finne noen nylagde ord. Det er derfor ikke så rart at det meste av den tidligere forskinga på dette språket nettopp fokuserte på ulike sider ved ordforrådet. I denne artikkelen skal vi følge opp tradisjonen ved å se på noen enkeltord og grammatiske drag i det amerikanske repertoaret, særlig på hvordan disse har spredt seg og på hva det eventuelt sier om kontakt mellom de ulike norske settle-menta.

Noen av disse orda er opplagt lånord, mens andre har mer uklar opprinnelse. For noen andre ord finner vi at engelske «flertalls-s» har blitt en del av oppslagsforma til ordet og at -s dermed har mista flertallsbetydninga, på samme måten som for eksempel -s i *tanks* har gjort i europansk. Vi ser også at noen grammatiske egenskaper, som kjønn ved lånte substantiver og bøyingsklasser for verb, brukes på en svært ensartet måte i de amerikanske busettingsområdene. Dette er ord og språktrekk som vi kan dokumentere i mange ulike norske busettinger, og i denne artikkelen stiller vi oss tvilende til at dette kan ha oppstått helt tilfeldig og uavhengig i de ulike norske områdene. Vi argumenterer i stedet for at spredningen av dette ordmaterialet viser at det må ha vært nær kontakt mellom de mange norske busettingene og at dette er resultat av spredning fra område til område gjennom de norske innvandrernes flyttemønster vestover etter hvert som de forsøkte å finne tilgjengelig dyrkbar jord.

Artikkelen er organisert slik: Først gjør vi rede for metoden vi har brukt for å fremskaffe empiri. Deretter gir vi en oversikt over orda, der vi skiller mellom ord som knapt fantes i norsk

fra før, og ord som er innlånt fra engelsk til erstatning for norske ord. Siden diskuterer vi i hvilken grad lånorda er grammatisk integrert i norsk. Videre diskuterer vi kort hvilke implikasjoner de felles særdragene vi finner i ord og grammatikk, må ha for vår forståelse av kontakt mellom de norske innvandrerne. Der tar vi også opp litt historie rundt busettningene. Til sist konkluderer vi artikkelen.

Om lånord

Det er velkjent at et språks ordforråd går gjennom betydelige endringer gjennom historien. Ord kan endre betydning ved utvidelse, innsnevring eller overføring, de kan nylages, eller de kan lånes inn (Bjorvand 1982). Mye har vært skrevet om lånord, se for eksempel Haugen (1950, 1953), Hjelde (1992, 1996a, b), Johansson og Graedler (2002), Matras (2009), Eide og Hjelde (2012), Johannessen og Laake (2012), og Annear og Speth (2015). Disse tar for seg mange sider ved lånord, som hvordan de glir inn i sitt nye språk (ulike typer og grader av integrering), og hvorfor de lånes inn (for eksempel sosiolingvistiske faktorer knyttet til prestisje og behov ved samfunnsmessige endringer).

Et viktig spørsmål her er hvordan disse endringene i ordforrådet har skjedd i amerikanorsk. Er det for eksempel en individuell eller lokal prosess, der hver enkelt språkbruker, eventuelt hvert lite språksamfunn, låner inn ord og uttrykk, endrer betydningen til eksisterende ord eller lager nyord? Eller er det slik at i alle fall sentrale deler av disse endringene i ordforrådet skjedde tidlig og at de så har spredt seg etter hvert som nordmennene beveget seg vestover på prærien?

De fleste av endringene i vokabularet gjelder lånord, og noen av lånorda representerer nye begreper for innvandrerne, ting og fenomener som de i liten grad kjente fra Norge. Dette gjelder engelske ord, som *æker* (acre), *kaonti* (county), *enjin* (engine), *kændi* (candy), *fær* (fair), *kæsj* (cash), *geim* (game) og *gråsseri* (grocery), bare for å nevne noen få. Og at vi finner slike ord spredt over et stort område, kan kanskje ikke tas til inntekt for at de har kommet inn gjennom spredning. Siden de fyller et tomrom i innvandrernes vokabular, er det ikke utenkelig at de har blitt lånt inn som en uavhengig prosess i de ulike norske settlementa.

Men samtidig finner vi også veldig mange lånord fra engelsk som dekket allerede eksisterende begreper i norsk og som etter hvert erstattet norske ord. Her kan vi nevne eksempler som *kas'n* (cousin), *døst* (dust), *bins* (beans), *fens* (fence), *kårne* (corner), *flaur* (flour), *fårk* (fork), *fil* (field) og *grøn* (grain). Også disse orda er svært vanlige i bruk og representerer deler av det vi kan kalle kjernevokabularet i amerikanorsk, og de finnes over et stort område. Også over tid viser lånorda overraskende stor stabilitet. Dersom vi tar utgangspunkt i Haugens liste med lånord (1953), i hovedsak samla inn i åra rundt andre verdenskrig, ser vi at tre av fire av disse lånorda også ble dokumentert av Flom nesten femti år tidligere, og av Hjelde femti år seinere, og enda seinere igjen av Johannessen og Laake (publiseres 2017). De orda som bare finnes dokumentert i Haugens liste, gjelder i stor grad nokså perifere ord og dialektord, slik som *singletree* (del av vogn-drag), *slop pail* (sølebøtte), *spider* (stekepanne), *stanchion* (bæse; del av bås i fjøs), *surveyor* (landmåler) og *swill pail* (sølebøtte).

I denne essay vil vi argumentere for at ved å studere et lite utvalg av orda i det norske språket til norskamerikanere, kan vi vise at det har vært nær kontakt mellom de norskamerikaniske settlementa til tross for store avstander. Ett av orda er så langt dokumentert over en strekning på 3700 kilometer, fra Wisconsin via Montana og langt inn i Saskatchewan, Canada.

Hvordan kan språk vise oss at det var kontakt mellom norskamerikanerne? Er det ikke mer sannsynlig at folk ble der de slo seg ned, og reiste så lite som mulig? Vårt utgangspunkt er 1) ord som ikke eller bare knapt er kjent i Norge med en gitt betydning, 2) ord som er lånt inn i norsk fra engelsk og med dette erstatter norske ord, eller 3) lånords bøyingsformer, særlig de som ikke er forutsigbare ut fra formen eller originalspråket. I alle tilfella finnes også muligheten for at orda har oppstått spontant og uavhengig av hverandre på de enkelte småsteda innafor det store Midtvesten, men det er lite sannsynlig at man da skulle finne samme betydningsforskyvning, eventuelt at de samme norske orda skulle erstattes av de samme engelske orda, eller at de samme innovasjonene skulle ha oppstått.

Metode og empiri

Begge forfatterne har gjort feltarbeid over flere år, hver for seg og sammen, i USA og Canada, fra 1980-tallet til i dag. Vi har gjort nedtegnelser, og ikke minst opptak av flere hundre norskamerikanere. De siste seks åra har vi drevet et relativt intenst feltarbeid og samla inn over to hundre timer med video-opptak, og disse opptaka er nå tilgjengelige i *Corpus of American Norwegian Speech*, gjerne forkorta CANS (Johannessen 2015), hvor deler av disse er transkriberte og gjort søkbare. Ved å skrive inn ordet og søke kommer man fram til de stedene i de transkriberte samtaleopptaka som måtte være interessante. Dette korpuset har vært et viktig verktøy for oss i denne studien. Men siden det gjenstår mye arbeid før man gjennom denne databasen kan skaffe seg full oversikt over bruken og utbredelsen av ulike ord og uttrykk i amerikanorsk, har vi i noen grad supplert dette. I forbindelse med feltarbeidet har vi spørreskjemaer og notater, som er samla inn i ei elektronisk dokumentkiste som er tilgjengelig for interesserte forskere. I tillegg har vi også gått inn i eldre materiale. Dette gjelder opptaka av amerika-trøndsk gjort på 1980-tallet (Hjelde 1992) og opptak fra Coon Valley og Westby fra 1990-tallet. Dessuten har vi gått til den eldre faglitteraturen og funnet relevante eksempler der. Det gjelder Flom fra de første ti-åra av 1900-tallet og ikke minst Einar Haugen (1950, 1953).

Tidlige observasjoner om språk og busetting

De eldste beskrivelsene av engelsk påvirkning på det norske språket som vi kjenner til, er fra rapporter og brev til Norge fra Wisconsin rundt 1850-tallet. Den eldste i denne kategorien er fra juristen Ole Munch Ræder, som på slutten av 1840-tallet reiste rundt i Europa og Nord-Amerika for å gjøre grunnarbeidet for det som skulle bli trebindsverket *Jury-Institutionen i Storbritanien, Canada og de forenede Stater af Amerika* (1852). I reisebrev publisert i *Den Norske Rigstidende* beskriver han også møtet med det norske Amerika i området rundt Muskego, Wisconsin, i 1847. Og han legger merke til at norskamerikanerne «bryde sig ikke om at holde de to Sprog fra hinanden, saaledes at de tale Engelsk til Engelske og Norsk til Norske; i dets Sted støde de det ene Ord efter det andet ud af deres

almindelige norske Maal; og putte et engelsk ind istedet, som da snart bringer det Norske i total Forglemmelse». Han forteller videre at orda *ja* og *nei* er de første som de glemmer, og at *yes* og *no* raskt tar over. Videre illustrerer han hvordan engelske ord har blitt en del av vokabularet: «... de have en *Fans* omkring deres Farm og have gjerne *digget* en Brønd nærved Huset, saa at det ikke er langt efter Vand til brug på *Stoven*. En saadan Brønd er gjerne nødvendig sjøl om det er en *Læk* eller *River* i Nærheden, da Vandet der gjerne er for varmt. Nær ved Husene er der ogsaa imellem en liden Have, hvor blant Andet voxer *Pompuser* (Pompkins), længer borte findes *Fila* (Blegen 1958: 195).

Noen år seinere, i juni 1856, sitter Olaus Fredrik Duus som prest i det såkalte «Indi-landet», ved småbyene Scandinavia og Waupaca i Wisconsin, og skriver brev til familien hjemme i Norge. Her beklaget han seg over språket til sine landsmenn, «Vort norske Sprog er saa opblandet med amerikanske Ord, at jeg var ganske ærgerlig ved at høre det, da jeg først kom hid». Han beskriver også hvordan man har gått bort fra ord som *hvedemel*, *gjerde*, *lade* og *stald* og over til *flour*, *fence*, *barn* og *stable*; de sier om hesten at «den jomper fence», og han kommenterer også hvordan de veksler mellom å bruke lengre sekvenser av ord i de to språka, det som i moderne språkvitenskap gjerne omtales som kodeveksling: «du har tækji wrong road. Du lyt tørne rundt igjen og tækje de first left hand road» (Duus 1855-1858). Det siste tidsvitnet som vi skal nevne her, er Johan Storm Munch, som tidlig på 1850-tallet satt som prest i Wiota i Wisconsin og skrev dagbok. Han kunne fortelle at de ikke bare henta inn engelske ord, men at de også ga disse norsk bøyning, gjerne med dialektale former (Haugen 1953: 54). Han nevner former som *filatn*, *fencom* og «at *fide piggom*», der de to siste eksempla viser bruk av dativ.

Disse tre representerer en liten overklasse, utdannet i Norge, og de skulle bare oppholde seg i Midtvesten en relativt kort periode før de returnerte til Norge. Det er også tydelig at noen av disse ser på seg sjøl som en elite som observerer og kommenterer språkbruken til en udannet underklasse. Vi har så langt ikke funnet tilsvarende observasjoner og kommentarer gjort av «vanlige folk» ut over at vi også i amerikabrev fra tida før den amerikanske borgerkrigen kan finne noen eksem-

pler på bruk av engelske ord. Bare noen av disse orda kan forklares med at det knapt finnes tilsvarende begreper på norsk. Eksempler fra Øverland og Kjærheim (1992) er *klaim* (claim; brev 64, Texas 1852), *Reøver* (river; brev 87, Watertown, Wisconsin, 1853); *Roveret* (river: brev 98, Batavia, Illinois 1854), *Filen* (field; brev 12, Henderson, Texas, 1856); *Tiim* (team), *travle, traflede* (travel; brev 67, Yreka, California 1852). Og når slike ordformer dukker opp i brev til Norge, er det rimelig å se disse som et uttrykk for at de alt har blitt en etablert del av det amerikanorske ordforrådet—siden mottakerne neppe kunne engelsk, er det ingen grunn til å tru at skribenten brukte ord han eller hun ikke oppfattet som norske. Og både de samtidige observasjonene og disse breva viser tydelig at den engelske påvirkningen på det amerikanorske vokabularet starta tidlig og at den også var nokså omfattende.

Sannsynligvis kom de norske innvandrerne tidlig i kontakt med engelsk og lærte i det minste nok til at de kunne kommunisere med engelsk-språklige. En av pionerene i norsk utvandringshistorie, Ole Rynning, understreka også viktigheten av å lære majoritetsspråket: «Ubekjendtskab med Sproget er vistnok en slem Ting for de norske Indvandrende. Især føler man dette paa Reisen ind igjennem Landet, dersom man ikke har Nogen i Følget, der forstaaer Engelsk.» (Rynning 1838:26) Og motivet for å lære seg engelsk er opplagt: «Førend man har lært Sproget nogenlunde, maa man ikke vente at faae saa stor Dagløn eller Aarsløn, som de indfødte Amerikanere» (op.cit: 27). På den andre side så mener han at det er lett for nordmenn å lære engelsk: «Men paa to a tre Maaneder vil man ved daglig Omgang med Amerikanerne lære saa meget, at man hjælper sig godt. Nogle halvvoxne Børn, som kom over sidste Sommer, tale allerede meget godt Engelsk» (op.cit. 26 – 27). Og når man så hadde lært engelsk, var også veien åpen for at engelske ord kunne lånes inn i norsken og bli en integrert del av vokabularet her.

Derfor er det på ingen måte noe merkelig i det Nils Flaten forteller fra egen oppvekst i 1870-åra i Goodhue County, Minnesota. Den gangen oppfatta han ord som *påtikkele*, *stæbl* og *fens* som norske, og det var først når han ble litt større, at det gikk opp for han at dette var ord med et engelsk opphav (Flaten 1901).

Vi vil forsøke å vise at det er særtrekk i det amerikanorske språket som viser at det til tross for en del individuell, lokal og dialektal variasjon, også finnes en stor konformitet i ord og grammatikk som vanskelig kan forklares uten å se på det som et resultat av kontakt mellom de ulike norskamerikanske settlementa. At det fantes slik kontakt, er det ikke tvil om: Et av hovedpoenga til den amerikanske professoren Carlton C. Qualey, spesialist på norskamerikansk innvandring, er nettopp det gradvise og etappeprega busettingsmønsteret til norskamerikanerne (Qualey 1938). I den første tida etablerte de det som gjerne blir omtalt som mor-settlementer, som senere ble utgangspunkt for videre flytting. Fra 1830-tallet kjenner vi Fox River i Illinois, grunnlagt av folk fra det første Kendall-settlementet som flyttet vestover og inn i Midtvesten, og dette settlementet ble et viktig utgangspunkt for videre ekspansjon inn i Wisconsin. Nordmennene etablerte tidlig et flyttemønster der de oppsøkte andre av norsk opphav, og ofte også folk fra det samme området i Norge som de sjøl kom fra – det siste gjorde at det også oppsto mange settlementer med en klar regional bakgrunn, som sogning-settlementer, telemark-settlementer, trønder-settlementer, for å nevne noen få. Alt på 1830-tallet skriver Rynning at «Det er almindeligt, at de Norske helst søge did, hvor de vente at finde Landsmænd; men det er altid vanskeligt at finde godt Land ledigt i Nærheden af dem, som ere indvandrede eet eller to Aar i Forveien» (1838 : 12).

På 1840- og -50-tallet grunnla nordmennene flere settlementer i Wisconsin, og mange av disse hadde funksjon som mor-settlement for videre flytting vestover. Her er det nok å nevne Rock Prairie, Muskego og Koshkonong. Og etter hvert som nordmennene flytta videre fra disse, kunne kontakten opprettholdes, ikke minst på grunn av familieband. Systemet med såkalte «prepaid tickets» var nok også viktig her—man regner med at på det meste reiste rundt 40% av utvandrerne på billett betalt i Amerika. For å betale tilbake billettprisen var man gjerne forpliktet til å arbeide i en avtalt periode for den som betalte disse billettpengene. Dette gjorde at mange av de norske innvandrerne møtte et alt etablert norskamerikansk språksamfunn og måtte være en del av dette ei god stund før de sjøl kunne etablere seg, gjerne da ved å reise videre vestover og være med på å grunnlegge nye norske busettinger.

Den norske utvandringa til Amerika var i stor grad ei rural utvandring, der folk med bakgrunn i en jordbrukskultur utvandra og forsøkte å videreføre denne levemåten, og gjerne da omgitt av landsmenn. Gjennom et flyttemønster prega av kjedemigrasjon, ble de nyankomne sosialisert inn i en innvanderkultur der de fortsatt i stor grad kunne bruke morsmålet, samtidig som de ble eksponert for det amerikanorske språket. Og vi mener at dette flyttemønstret er viktig når vi skal forklare de mange felles språktrekka som vi peker på i denne artikkelen.

Møtet med det norskamerikanske språkmiljøet kunne sikkert være en sjokkartet opplevelse for noen av nykommerne som venta å finne et uendra norsk språk på prærien. I opptaka etter Einar Haugen finner vi også fortellinger om hvordan det opplevdes å komme til en plass der folk snakka norsk, og der man ikke forsto hva de sa eller sjøl ble forstått. I ett av disse opptaka forteller ei dame fra Romsdalen hvordan det var å møte amerikanorsk-og dølamål-i Coon Valley. Ikke forsto hun tallordet *førr og tjuge* (40), og ikke forsto hun ordet *fænse* (fence):

Det var mye vanskeleg – ja, dei fortalte meg at e sku gå bortåt fænse, jage krøttera ifrå fænse, e visste itte kva fænse va, e; e gjekk på galne kanten. Ja, da måtte dem fortelja me de au. Så fekk e no lære ett å anna ordet norsk og ett og anna ordet engelsk, da - oppatt. (Ane Nauste)

Og det er nok ingen grunn til å tru at denne innvandreren var den eneste som opplevde et mer eller mindre brutalt møte med det nye norske språket på prærien, og at man gjennom sosialt press lett tok opp nye ord og uttrykk, inkludert engelske lånord.

I *The Norwegian Language in America* drøfter Haugen i hvor stor grad man kan snakke om ei felles språknorm i et slikt flerspråklig miljø (1953:60-63). Og som også vi også har prøvd å vise her, mente han at det fantes slike normer, sjøl om disse i et flerspråklig miljø nok er mindre rigide enn de man gjerne kunne finne i rurale dialekter i gamlelandet. Han fant relativt lite variasjon i hvilke engelske ord språkbrukerne hadde lånt –både når han sammenligna språkbrukere fra det samme

området, og også når han sammenligna språkbrukere i to forskjellige busettingsområder: sogninger fra Utica og Mondovi, Wisconsin.

Vi skal her ikke ta for oss den engelske påvirkningen på det amerikanske vokabularet i all sin bredde. De orda vi er interessert i her, er derimot de orda som er mest etablerte, som viser at vi har et stabilt amerikansk vokabular over tid, og som samtidig er overraskende fordi de har en forskjøvet betydning, har erstattet helt gjengse norske ord, eller har ikke-forutsigbare bøyingsformer. Det er slike ord som viser at det har vært en vedvarende kontakt mellom de norsk-amerikanske busettingene. Vi skal spesielt se på ordene *travle* 'gå', *portrett* 'fotografi', *stup* 'inngangsparti', *båttri* 'spiskammer' og fenomener som entallsord med flertalls-s, som *drops*, felles, uforutsigelig grammatisk kjønn på substantiv, som *fens* 'gjerde' intetkjønn og felles preteritumsmarkering på verb som *mækte* 'made'.

Gjennom å krysspeile gjennom dette materialet, vil vi prøve å si noe om utbredelsen av slike ord over tid og sted.

Noen ord og grammatiske drag

Ord som kanskje eller bare knapt er kjent fra Norge med en gitt betydning

Travle

Travle er et interessant ord fordi det er så utbredt og samtidig er så særegent når det gjelder opphav og ikke minst betydning. Verbet *travle* /²travle/, med kort /a/, tilsvarende det europanske verbet *gå*, og har altså betydningen 'gå til fots'. Kart 1 nedenfor viser utbredelsen som er funnet i *Corpus of American Norwegian Speech* (CANS, Johannessen 2015), samt dokumenta som finnes i den elektroniske dokumentkista, fra Johannessens feltarbeid med bl.a. Signe Laake i 2010 og med Arnstein Hjelde 2011-2013. Ordet er også dokumentert i Flom (1901, 1926) og Flaten (1901), Haugen (1953) og Hjelde (1992), samt omtalt i Johannessen og Laake (2012), og det er derfor absolutt ikke av ny dato i amerikansk. Så når gullgraverne Onon Bjørnsen Dahle og Knud Halvorsen Dahle i 1852 skriver til slekta i Nissedal fra California, dukker ordformene *travle* og *travlede* opp

et titalls ganger i brevet (Øverland og Kjærheim 1992).

Amerikanorsk inneholder også verbet *gå*, men med en betydningsforskyvning, hvor betydningen er blitt den samme som engelsk *go*, altså et generelt bevegelsesverb som ikke sier noe om måten bevegelsen skjer på. Også en slik bruk kan dokumenteres i amerikabrev fra midten av 1800-tallet (op.cit), her finner vi «gaa til Norge» (brev 64), «gaa med Jernbanen» (brev 81), og «gaa med en Dampbaad» (brev 83). En slik betydningsendring av verbet *å gå* er også beskrevet i Hasselmos studie av amerikavensk (1974), og det skal også ha forekommet i amerikadansk (Kjær og Baumann Larsen 1987). (I overført betydning der norsk også bruker *gå*, brukes også *gå*, ikke *travle*, i det norske Amerika, som i *gå på høgskolen*.)

Siden *travle* betyr 'gå til fots', er ikke dette ordet et lånord fra engelsk, i hvert fall ikke fra standardengelsk, hvor det betyr 'reise'. Etymologien er ikke hovedemnet for denne artikkelen, og som vi skal se lenger ned, er den heller ikke helt klar. Det som derimot er emne for denne artikkelen, er hvordan et ord med en så særegen betydning kan ha spredt seg over et stort område, og hva det sier om busetting og kontakt.

CANS har pr. april 2014 dokumentert ordet hos seks ulike talere, av totalt 34 stykker. (Ikke alle snakket om temaer hvor dette verbet naturlig hørte hjemme i samtalen.) Nedenfor følger noen eksempler. Vi har lagt ved litt ekstra kontekst der den tydelig understreker betydningen. Der vi har opplysninger om det, har vi også lagt ved informasjon om hvor de norske forfedrene kom fra (gjerne foreldre, besteforeldre, oldeforeldre, eller enda lenger bakover). Vi ser tydelig at betydningen hver gang er 'gå til fots'.¹

(1) Sørvest-Wisconsin

Intervjuer: åssen gikk du til skolen, åssen
kom du deg til sko- ... ?
Coon_Valley_WI_06gm: å jeg vi **travla** meste av tida,
vi gikk
(Gudbrandsdalen)

(2) Nord-Minnesota

Sunburg_MN_04gk: tre det var tre mil fra meg men e jeg
jeg **travla** ikke støtt jeg for hun e tanta mi tok meg
med bil (Hallingdal)

(3) Nord-Minnesota

Sunburg_MN_03gm: vi går og vi går og **travler** kanskje nesten to mil hver dag prøver å gjøre (Eggedal, Buskerud, og Trøndelag)

(4) Nord-Minnesota

Sunburg_MN_03gm: kom **travle** ned til møte oss, så han sa ” vil dere vil dere inn i kirka ” ” ja ”

(5) Nord-Minnesota

Intervjuer: så du har det bra, kan det e kan du **travle** til døtrene dine ?

Sunburg_MN_12gk: kan jeg **travle** ?

Intervjuer: ja?

Sunburg_MN_12gk: å ikke følt langt, jeg blir trøtt

Intervjuer: ja

Sunburg_MN_12gk: ja

Intervjuer: ja, så, kjører du bil da eller ?

Sunburg_MN_12gk: å ja jeg kjører

(6) Sør-Dakota

Webster_SD_02gm: ja i s-, i de dager, vi mest e **travla** på skolen, var ikke, det var hvis det var stygt vær så og mange ganger kjørte til skolen med hester

Webster_SD_01gm: ja

Webster_SD_02gm: far kjørte oss, når han er masse kaldt (Mo i Rana)

(7) Sør-Dakota

Webster_SD_01gm: og jeg **travla** hele tida til e søstera mi begynte skolen

(mest Mo i

Rana + mormor fra Sogn)

I tillegg til korpuseksemla inneholder feltarbeidsdokumenta i den elektroniske dokumentkista notater om bruk av dette ordet, og da kan vi legge til lista over informanter i (8) nedenfor (forfedrenes norske bakgrunn er oppgitt der den er kjent).

(8)

Archerwill_SK-01gk

Billings_MT_01gm

Fargo_ND_01gm

Fargo_ND_03gm

ARNSTEIN HJELDE OG JANNE BONDI JOHANNESSEN

Hatton_ND_04gk (Hallingdal+Telemark)

Hatton_ND_06gm (mor+far fra Hatton, ellers: Hurdal, Hadeland, Wales)

North_Battleford_SK01gm (Gudbrandsdalen)

Outlook_SK_03gk (Kverneland+Tysvær)

Saskatoon_SK_01gk (Ringsaker+Valdres)

Saskatoon_SK02gm (Valdres+Telemark)

Saskatoon_SK_07gk (Sælbu+ Hallingdal),

Saskatoon_SK_10gm (Lillehammer+Bryne)

Kart 1: Travle: Coon Valley, WI, USA, Westby, WI, USA, Sunburg, MN, USA, Webster, SD, USA, Fargo, ND, USA, Hatton, ND, USA, Billings, Mt, USA, Archerwill, SK, Canada, North Battleford, SK, Canada, Outlook, SK, Canada. Til sammen en strekning på 3678 km. Kartet er lagd ved hjelp av Google Maps.

Westby_WI_13gk (Gudbrandsdal)

Til sammen gir dataene fra CANS og den elektroniske dokumentkista et område som går fra Westby i Wisconsin, USA, til North Battleford i Saskatchewan, Canada, en strekning på nærmere 4000 kilometer (se kart 1).

Vi bør nevne at dette ordet ikke er kjent av absolutt alle. Informant Rushford_MN_01gm forstår tydeligvis ikke dette verbet. Det virker i (9) som om han husker at intervjueren brukte et engelsk ord, og at han så i sin tur tenker at han også får bruke det samme ordet – men at han har glemt hvilket engelsk ord det var.

(9)

Intervjuer: men e når du gikk på skolen, når du gikk på skolen, e kunne du **travle**?

Rushford_MN_01gm: ja, **tra- travla** ?

Intervjuer: ja, kunne du **travle** til skolen ?

Rushford_MN_01gm: å ja ja vi, vi e ja e på e det første e skolen oppe oppe g- e oppi farmen, der vi vi gikk der vi vi **walkte**

Denne informanten bruker ordet *gå*, som i norsk, (10), men (11) kan tyde på at *gå* også står for det engelske *go*.

(10)

Rushford_MN_01gm: vi **gikk** ikke til byen mange mange tang- you know mange tider, ... det det var for langt å **gå** til byen

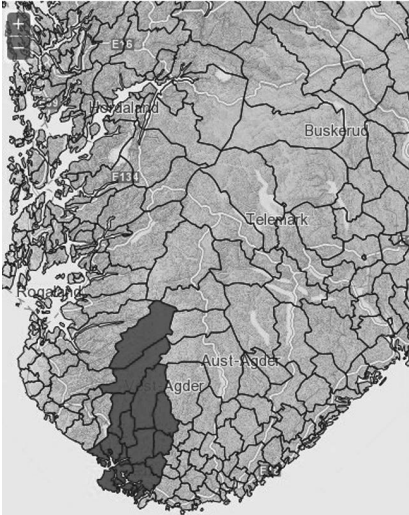
(11)

Rushford_MN_01gm: så jeg jeg var jeg **gikk** der m- e s- e m- e mandag, og da komme heim på l- på fredag

Det er ikke klart hvordan verbet *travle* med betydningen 'gå' har utviklet seg. Det er jo tydeligvis ikke noe direkte lånord fra engelsk *travel* 'reise'. Haugen (1953) trur ikke det er et norsk ord opprinnelig, men mener det kan ha vært lånt inn i amerikansk fra britiske dialekttalere av engelsk, hvor dette verbet skal ha eksistert i denne betydningen. At det fantes i engelske, skotske og irske dialekter av engelsk, bekreftes i dialektordboka til Wright (1905). Verbet er faktisk også dokumentert i amerikaengelsk med denne betydningen. Den amerikanske dialektordboka DARE (*Dialect Atlas over Regional English*) har ett eksempel fra staten Maine og flere fra North Carolina. Nå er disse statene langt fra Midtvesten, og det er ikke noen andre belegg (sjøl om det ikke kan utelukkes at verbet fantes i Midtvesten uten at det er belagt), så det er lite trulig at det har vært noen direkte språklig påvirkning her.

Men nærmere undersøkelser viser at *travle* 'gå' også finnes i noen norske dialekter, og da med en noe mer spesialisert betydning. *Setelarkivet* til *Norsk Ordbok 2014* gir betydningene *skynde seg* 'ha hastverk', *trave* 'gå fort' eller *slite* 'streve'. Johannessen og Laake fikk videre flere tips etter å ha deltatt i et radioprogram, der innringere fra både Finnmark og Rogaland hevdet at de kjente til bruken av ordet i betydningen 'gå rundt omkring'. *Norsk Ordbok 2014* har oppslagsordet *travle*, og oppgir da betydningen til 'gå slepande', med heimfesting i Vest-Ager (se kart 2 på neste side).

Den sørvestlige heimfestinga bekreftes også i ordboka til Hans Ross, der han finner dette verbet belagt i Eksingedal/Vaksdal (Ryfylke), Li/Eikin (Setesdal) og Vinje (Telemark), i uttrykk som «travla o gaa». Vidare er det belagt i svensk, Södermansland, Helsingeland, Uppland, i betydningen 'gå, trampe ned, vade i snø' (Rietz 1862-7). Hellqvist (1922) omtaler

Kart 2: Heimfesting for ordet *travle* i Norsk Ordbok 2014. Kartet er lagd med kartfunksjonen i nettutgaven av Norsk Ordbok.

i sin etymologiordbok ordet som hjemlig, «inhemska», i dialekter. Den samme generelle betydningen 'gå' som finnes i amerikanorsk er også belagt i amerikavensk (Hasselmo 1974).

Portrett

Et annet ord vi treffer på i amerikanorsk, er substantivet *portrett*. Men i amerikanorsk er betydningen en annen enn i både norsk og engelsk, hvor betydningen bare gjelder avbildning av mennesker. Hjelde (1992: 188) skriver: *Portrait: generelt om bilete, ikkje berre portrett av folk*. Johannessen og Laake (2012) nevner hvordan de i Sunburg opplevde at *portrett* ble brukt om et fotografi av ei vogge.

Corpus of American Norwegian Speech inneholder noen eksempler på ordet *portrett*, også i denne særegne betydningen. Det er bare fire treff, (12)-(15), men det er jo ikke så ofte et slikt ord dukker naturlig opp i samtalen. Til gjengjeld er talerne etterkommere av innvandrere fra svært ulike steder i Norge, og de bor likeledes et godt stykke fra hverandre i USA (se kart 3).

(12)

Blair_WI_07gm: no jeg har aldri vært i Norge, bare **portrett** [bilder av Norge]
(Vestre og Østre Hedmark)

(13)

Coon_Valley_WI_06gm: jeg gjør- jeg gjør skap og benker og **portrettrammer** og du kan se dem her på veggen her og, så det at ... [generelle bilderammer]
(Gudbrandsdalen, Oppland)

(14)

Rushford_MN_01gm: ja, her jeg har **portrett** her [skolebil-de] (Fjørland, Sogn)

(15)

Sunburg_MN_04gk: du tok e **portretta** dine [vitsetegninger] (Eggedal, Buskerud)

Lånord fra engelsk som erstatter norske ord: *stup* og *båttri*

I amerikanorsk har de to orda *stup* (av *stoop* 'inngangsparti på et hus') og *båttri* (av *buttery* 'spiskammer') en litt spesiell status ved at norsk-amerikanerne gjerne oppfatter disse to som «ekte» norske ord. En av informantene fra 1980-tallet kunne med stolthet fortelle at han hadde vært i Norge, og der hadde han oppdaga at disse to orda ikke var i bruk, mens de da var bevart i hans amerikanorske dialekt! I norsk finnes ordet *stup* i betydningen bratt berg, kanten av et djup, bratt fall, men ikke i den amerikanorske betydningen. *Båttri* fins altså på prærien, men ikke i europansk. Begge disse orda er uten tvil lånord fra engelsk *stoop* og *buttery*. Det som gir dem en spesiell status, er at de ikke er i vanlig bruk i engelsk i Midtvesten. I amerikaengelsk er ordet *stoop* vanligst i den nordvestre delen av USA, og det skal opprinnelig ha kommet inn gjennom nederlandsk innvandring til Hudson Valley-området i staten New York. Ordet *buttery* i engelsk er primært knytta til de nordøstlige delene av USA. DARE mener det særlig kan hører heime i New England, og i tillegg blir det beskrevet som gammelmodig.

Så kan man spekulere over hvordan disse regionale orda så har kommet inn i amerikanorsk. En mulig forklaring er at de kom inn i amerikanorsk veldig tidlig, alt mens Kendall-settlementet i New York var mål for norsk utvandring, og at det så har blitt med på flyttelasst etter hvert som de norskamerikanske busetterne her brøt opp og grunnla nye settlementer i Midtvesten.

Kart 3: Belagte treff med særegen betydning av portrett. Coon Valley (WI), Blair (WI), Rushford (MN) og Sunburg (MN). Totalt en strekning på 602 km. Kartet er lagd ved hjelp av Google Maps.

Integrering av lånorda

Kart 4: Dokumentert utbredelse av ordet *båttri* i amerikansk. Kartet er lagd ved hjelp av Google Maps.

Måten lånorda blir tilpassa det norske språksystemet på, er når alt kommer til alt nokså ensarta, særlig når vi ser bort fra variasjon bestemt av den dialektale bakgrunnen til språkbrukeren. Denne stabiliteten ser vi for eksempel i hvordan slike ord blir

tilpassa det norske lydsystemet. Sjøl om det vil være individuell variasjon her, finner vi også et klart regelmessig mønster. Vi skal se på noen få egenskaper knytta til bøyingsformer ved substantiver og verb.

Engelsk flertalls-s

Noen av lånorda er tatt opp i amerikansk med engelsk flertallsmerking som en del av grunnforma. Denne måten å behandle engelske lånord på er på ingen måte enestående i amerikansk, det er også mange eksempler på at dette kan skje i europansk; en *tanks*, et *drops* og en *caps* er eksempler på dette, det samme er kvasi-lånordet en (*stil*)*longs* (det siste er opphavelig et varemerke registrert av Knut Stoknes Trikotasje-fabrikk og i realiteten en hjemlig nydanning bygd på det engelske adjektivet *long*). At engelsk flertalls-s blir en del av entallsforma til et lånord er slik sett ikke et særtrekk for det amerikanske språket, men det som er spesielt her, er at det ikke er vilkårlig hvilke ord som får denne formen, det er bare noen få ord dette gjelder, som for eksempel *kjårs* (chor), *kokkis* (cooky), *tørkis* (turkey), *kars* (car), som i disse eksempla fra Coon Valley og Westby, 1992:

(16)

- a. Dem måtte no mjølke og gjæra *kjårs* 'n.
- b. Når du va færdig med *kjårs* 'n og hadde brækkfæst om mårån.
- c. Det kan hende at han har med seg noe *kokkis* eller noe slikt

Kjårs og *kokkis* har vært i vanlig bruk fram til nå, og de brukes fortsatt; på 1980- og -90-tallet var de svært vanlige i dølamål frå Wisconsin, og helt enerådende i trøndermål i Minnesota og Dakota. I amerikatrøndske fant vi også *turkis* i vanlig bruk i Minnesota og Nord-Dakota, og vi kunne også finne noen eksempler –s i forbindelse med *car*, som *kars*. I databasen med det nyeste materialet har vi så langt bare funnet *kokkis*, men dette har nok delvis sammenheng med at bare en liten del av det innsamlede materialet er transkribert og gjort søkbart.

Substantiv – grammatisk kjønn

Et annet område det er relevant å se på her, er hvordan engelske substantiv får grammatisk kjønn i amerikanorsk. De aller fleste av disse orda blir hankjønn, både Haugen (1953) og Hjelde (1992) fant at i overkant av 70% av substantiva ble plassert her.² Dette samsvarer i stor grad med situasjonen i europansk, der også de fleste substantiva er hankjønn, men hankjønnsdominansen er større i amerikanorsk enn i europansk (op.cit).

Det som særlig er interessant, er de substantiva som ikke blir hankjønnsord. Dersom dette i stor grad er de samme orda og de får det samme kjønn over et større geografisk område, skulle det indikere at lånordet har spredt seg gjennom kontakt mellom de ulike norske busettingsområda, og at ordet ikke er lånt på de ulike stedene som en uavhengig prosess. Noen av disse orda har ei form som i stor grad bestemmer hvilket kjønn ordet får, og som vi derfor ikke vil inkludere her. Dette gjelder bl.a. ord som slutter på *-ing*, som vanligvis får hankjønn (*carving, farming, hunting*); ord som slutter på *-(e)ri*, som gjerne blir intetkjønnsord (*buttery, creamery, granary, grocery*) og ord som slutter på *-ment*, som også ofte blir intetkjønnsord (*government, settlement, apartment, basement*). Alt dette er i samsvar med de norske reglene for genustilordning.

Annerledes er det med ord som *fens* (fence), *fil* (field), *paster* (pasture), *sjedd* (shed), *slu* (slough), *står* (store) og *trein* (train). Her er det vanskeligere å finne opplagte og entydige regler for tildeling av kjønn.

Likevel finner vi at det er stor stabilitet i måten disse orda har blitt tildelt kjønn på, og at den variasjonen som vi finner, i stor grad er geografisk betinga.

ARNSTEIN HJELDE OG JANNE BONDI JOHANNESSEN

	Haugen (1930- og 40-tallet)	Trøndsk (Hjelde) (1980-tallet)	Midtvesten (Johannesse n et al.) (2010-tallet)
Corner	Intetkjønn vanligst, men også noen få eksempler på hunkjønn og hankjønn	Intetkjønn (MN, SD)	
Country	Intetkjønn	Intetkjønn/hankjøn n (MN, ND og SD)	Hankjønn (IA)
Fence	Intetkjønn	Intetkjønn (MN og SD)	
Field	Hunkjønn	Hunkjønn (MN, SD og ND)	Hunkjønn (MN og WI)
Grove	Hankjønn og Hunkjønn	Hankjønn, hunkjønn, intetkjønn	
Pasture	Intetkjønn	Intetkjønn (MN og SD)	Intetkjønn (MN, WI, og IA)
Shanty	Intetkjønn (noen svært få eksempler på hunkjønn)	Intetkjønn ND	
Shed	Hankjønn og intetkjønn – distribuert ut fra geografi	Intetkjønn (MN, SD og ND)	Intetkjønn (WI), Hankjønn (MN)
Slough	Hunkjønn	Hunkjønn (MN og SD)	
Store	Intetkjønn	Intetkjønn (MN, SD og ND)	Intetkjønn (WI, MN), Hankjønn (WI)
Team	Intetkjønn	Intetkjønn (MN)	Intetkjønn (WI)
Train	Intetkjønn	Intetkjønn (MN og ND)	Intetkjønn (MN)

Tabell: Genus på lånord fra engelsk, med vekt på ord hvor det ikke er forutsigbart hvilket genus som er valgt.

Verbklasser

Når det gjelder verba, blir de i stor grad brukt som såkalte a-verb, dvs. 1. klasse svake verb, der de bøyes som det norske

verbet å *kaste*. I de fleste dialektene får de da –a-ending i preteritum, som i *jompa* (jump), *kætsja* (catch), *titsja* (teach) og *harvesta* (harvest). Men Haugen fant noen avvik fra dette hovedmønsteret, en håndfull verb ble brukt som svake verb i 2. eller 3. klasse, dvs. med preteritumsendelsen –t(e) eller –d(e). Han nevner da preteritumsformer som *kærte* (care), *filte* (feel), *kifte* (keep), *lift* (leave), *luste* (loose), *mækte* (make) og *pleidde* (play). Mange av de samme preteritumsformene (inkludert tilhørende perfektumsformer) kunne også dokumenteres femti år etter at Haugen gjorde feltarbeidet sitt, som i disse eksempla fra Coon Valley og Westby, 1992:

(17)

- a. Han pa, han messom *kærde* itte fer å reise noen, han
- b. Han har itte *filt* godt
- c. E messom *kifte* att de e måtte ha
- d. Det var noko hu Janna *livde* att her
- e. E sat i fanget hans mange gonger og *pleidde* med skjegget hans

Men det må her sies at de fleste av disse også kan bøyes med –a-ending, og *lose* og *make*, som hos Haugen kunne tilhøre andre bøyingsklasser enn a-verba, har vi bare funnet som a-verb i dette nyere materialet:

(18)

- a. E *lusa* heile krappen
- b. Dem *mæka* penger

Uansett må vi igjen ha lov til å undre oss over hvorfor det er akkurat verb som *care*, *feel*, *keep*, *leave*, *loose*, *make* og *play* som kan bøyes som 3. klasse svake verb i amerikanorsk. Rett nok er det mange av disse verba som er uregelrette i engelsk, og de engelske bøyingsendelsene i preteritum til verba *feel* (pret. felt), *keep* (pret. kept), *leave* (pret. left) og *loose* (pret. lost) har ei form som lett kan assosieres med de norske preteritumsendelsene –t(e) eller –d(e), dvs. som 2. eller 3. klasse svake verb. Men en slik formlikhetsforklaring gjelder knapt for *make* (pret. made), av Haugen dokumentert med preteritumsforma *mækte*. Her er det liten formlikhet å spore, og konsonanten fra infinitivsformen er også beholdt i preteritum, noe som ikke gjelder den engelske formen.

Det er ikke alle uregelrette verb fra engelsk som får slik bøyning, mange blir også a-verb, som, *kætsja* (catch), *køtta* (cut), *fida* (feed), *hørta* (hurt), *titsja* (teach). Og det er heller ikke bare engelske uregelrette verb som havner i denne gruppa, også regelrette kan bli plassert her, som *kærde* (care) og *pleidde* (play): De to siste er dokumentert hos Haugen, men også i Hjeldes materialet fra 1980- og 90-tallet.

Spredning av orda gjennom kontakt

Vi presiserer at det er den historiske kontakten som vi mener er grunnlaget for de språklige fenomenene som vi tar opp her. Når kart 1, 3 og 4 viser forekomster blant talere av amerikansk i dag, må det ikke forstås som at det er dagens kontakt mellom folk som er tema her. Derimot understreker vi at de amerikansk-brukerne som fortsatt lever, og som er informanter for denne artikkelen, bor der familien har bodd i generasjoner. Sjøl om kartet bygger på nåtidige talere, viser det likevel et ordforråd som er nedarvet fra forfedrene på samme sted.

Vi har sett at det er en hel del særdrag (ord og grammatikk) ved amerikansk. Det som er viktig fra vårt ståsted, er at vi finner igjen de samme særdragene (som en bestemt betydning av et ord eller et bestemt kjønn på et substantiv) over et svært område. Mens de kan ha ulike årsaker, er vårt hovedmål med artikkelen først og fremst å vise at særdragene skyldes at det har vært utstrakt kontakt på tross av de store avstandene.

Nedenfor skal vi diskutere kort de ulike språklige eksemplene vi har sett på.

Verbet *travle* 'gå'

Verbet *travle* kan ha sitt opphav som lånord fra engelske dialekter eller som en betydningsutvidelse fra 'gå fort' til generelt 'gå'. Begge deler er mulige utviklinger. En tredje mulighet er, som vi så, at i Norge ser samme ord ut til å være belagt på Sørvestlandet (om vi da antar at Finnmark-bruken skyldes ei innflytta mor, for eksempel). I det norske Amerika er ordet dokumentert brukt av folk med opphav fra nesten hele landet, fra Nordland og sørover til Østlandet og sørvestover til Rogaland. Det er kanskje ikke så sannsynlig at et dialektord fra Sørvestlandet med en så grunnleggende betydning skal ha spredt seg til de andre norskamerikanerne og skjøvet ut et ord

de kjente godt. På den annen side var det jo nettopp fra Stavan-ger-området de første norske utvandrere kom, i 1825 med båten *Restauraton*. Det kan godt tenkes at ordet ble etablert allerede i Kendall-settlementet og at det spredte seg derfra. Det som derimot er mindre sannsynlig er at ordet skal ha eksistert i hele Norge på 1800-tallet, og så forsvunnet ut av så å si alle dialekter med unntak av de sørvestlige, og det helt uten spor.

Vi kan naturligvis heller ikke se bort fra at *travle* og andre ord kan ha vært kjent i de norske kystområdene gjennom sjøfart og kontakten med dialektbrukere i England. Lederen for det første utvandrerfølget i 1825, Lars Larsen Geilane hadde jo som mange andre nordmenn tilbragt flere år som fange i England under napoleonskrigene. Her ble han kveker, og når kontakten med de engelskmennene var så sterk at han og flere andre skifta livssyn, skal vi heller ikke se bort fra at åra som fange kunne få språklige konsekvenser. De omtalte jo oppholdet som tida «i prisonen», noe som faktisk viser at de alt da kunne hente inn lånord fra engelsk

Uansett, for vårt formål er uansett det viktigste at verbet *travle* med sin særegne betydning finnes i amerikanorsk over et stort område, noe som tyder på nok kontakt norskamerikanerne imellom til at dette ordet har festet seg.

Substantivet *portrett* 'fotografi'

Ordet *portrett* i amerikanorsk har, som vi så, en noe annen og mer generell betydning enn i både standardnorsk og standardengelsk, og over et stort område.

Hvordan oppsto den utvida betydningen av *portrett*? En mulighet er at denne betydningen fantes i gamlelandet, og at den ble tatt med over havet. Det er imidlertid lite som tyder på det. Vi har ikke funnet noen eksempler på denne betydningen i ordbøkene. Riktig nok er det et unntak, nemlig älvdalsk, en svensk dialekt som snakkes i Älvdalen ikke så langt fra grensen mot Norge og Trysil. I *Liten älvdalsk-svensk och svensk-älvdalsk ordbok* står det at *putretta* er et verb som betyr 'porträtter; fotografera (äv. annat än människor)' (Steensland 2006:83). Professor emeritus ved Lunds universitet, Lars Steensland, opplyser til en av de to herværende forfatterne at det også gjelder substantivet *putrett*. I en e-post til Steensland

skrevet i 2007 av en 90-åring som hadde utvandret fra Älvdalen, står det: «Ed kam laungt brieve frå amierik og tau fin putretter frå colorado». Steensland skriver om betydningen: «Jag är ganska säker på att det inte gäller 'porträtt', utan 'fotografier', 'bilder' på något vackert där i Colorado».

Sjøl om det ikke er spor av denne utvida betydningen i norske dialekter i dag, tyder funnet fra älvdalsk på at det i hvert fall potensielt kan ha funnes over grensen. Men det er usannsynlig at det skal ha eksistert i hele Norge uten at det finnes spor av det. En annen mulighet er at älvdalsk har påvirket norsk i Amerika. Denne muligheten er helt usannsynlig, siden dialekten ikke har så stor utbredelse i Sverige, og heller ikke i Amerika. En mer sannsynlig hypotese er at ordet *portrett* både i Älvdalen og i Amerika – uavhengig av hverandre – har hatt en betydningsutvidelse fra fotografi av mennesker (som sannsynligvis var de første fotografia folk så, og også de vanligste) til fotografi av ting generelt. Som en kuriositet kan vi også nevne at i området rundt Coon Valley og Westby i Wisconsin er *portrettmaskin* et ikke uvanlig ord for kamera.

Det tyder på at det har vært kontakt på tvers mellom alle disse stedene, og at ordet er overlevert mellom folk.

Substantivet *båttri* 'spiskammer'

Igen er det vanskelig å vite hvordan ordet ble en del av det amerikanorske vokabularet og ble spredt over et stort geografisk område. Det kan sjølsagt ha sammenheng med at ordet hadde en større utbredelse i engelsk tidligere, og igjen kan vi spekulere over om det kanskje ble tatt opp i amerikanorsk veldig tidlig, kanskje alt før Midtvesten ble et mål for norsk innvandring. Men at ordet også beskrives som gammelmodig, kan kanskje også indikere at det hadde en mye større geografisk utbredelse i engelsk enn hva det har i dag. Haugen (1953: 48-49) nevner også flere lånord som i amerikanorsk har en betydning som viser en eldre engelsk språkbruk i Midtvesten, som *tabern* i betydningen hotell, *sitron* for vannmelon og *pieplant* for rabarbra. Disse orda er ikke dokumentert i amerikanorsk etter Haugen, men det trenger ikke bety at de har forsvunnet helt, det kan også ha sammenheng med innsamlingsmetoden: I motsetning til Haugen, som brukte spørrelister for systematisk å kartlegge de amerikanorske lånorda, har seinere

feltarbeid tatt utgangspunkt i mer eller mindre frie samtaler rundt ulike emner, og det skal kanskje litt til at ord som *sitron* og *pieplant* dukker spontant opp i slike situasjoner.

Imidlertid konkluderer vi også her med at et ord (*båttri*) og denne gangen helt sikkert et lånord fra engelsk, som har fått en stor utbredelse, til og med på tvers av den rådende engelsken i samme område, må ha spredt seg gjennom kontakt, og ikke oppstått tilfeldig på hvert sted.

Entall med flertalls-s:

Haugen sier at «[p]re-bilingual borrowers were not aware of its plural value, and took it as a part of the stem, adding further endings as they saw fit» (1952:450). Denne bruken av *-s* kan sjølsagt oppstå uavhengig av tid og rom, siden dette ofte gjelder ord som er frekvente i engelsk. Men samtidig ser det ut til å gjelde bare noen få ord, og det er et fenomen som etter hvert tydeligvis har blitt mindre vanlig. Flom beskriver dette som «... words with final s-sound are of considerable frequency in our list of loanwords», mens det i nyere tid er dokumentert for mindre enn ti ord. Likevel er det slik at de orda vi har dokumentert med *-s* de siste tjue åra, også beskrives av både Haugen og Flom, og de finnes i ulike dialekter og i flere stater i Midtvesten. At engelske ord på et tidspunkt ble tolka som om *-s* var en del av ordstammen, er ikke særlig oppsiktsvekkende, men det spesielle her er at dette er avgrensa til noen bestemte ord, og at disse ordformene igjen finnes spredt over et stort område, dokumentert fra Wisconsin i øst til Dakota-statene i vest. Og igjen mener vi det er vanskelig å forklare at akkurat denne avgrensa gruppa med ord skulle bli inkludert i amerikansk med *-s* som en del av ordet på så mange ulike plasser uten at det på en eller annen måte has skjedd gjennom kontakt mellom ulike busettingsområder.

Genustildeling og verbøying

Vi har sett at det er stor stabilitet i kjønn på lånord. Det mønsteret som har utvikla seg både på det punktet og når det gjelder bøyingsklasse på verb, gjelder store deler av Midtvesten, fra Wisconsin i øst til Dakota-statene i vest. Og det er vanskelig å tenke seg at denne konformiteten ikke har sammenheng med

kontakt mellom de norskamerikanske busettingsområda - igjen er det lite sannsynlig at denne relativt store konformiteten har oppstått i de ulike settlementa helt uavhengig av hverandre.

Konklusjon

Vi har vist at orda og bøyingsformene i amerikanorsk er mye de samme sytti år etter at Einar Haugen gjorde sine undersøkelser. Først så vi på ord som avviker betydningsmessig fra både europansk og engelsk, og hvor den nye betydningens historie er ukjent. Deretter så vi på lånord, og særlig de som kom som erstatning for eksisterende norske ord. Til slutt så vi på hvordan orda var bøydd, og var spesielt interessert i de tilfella der bøyingsformen ikke var forutsigbar ut fra ordstruktur eller betydning. Undersøkelsen har vist at de samme amerikanorske orda og bøyinger finnes over et veldig stort område som inkluderer Midtvesten og Canada. Det viser at det må ha vært utstrakt kontakt internt mellom norskamerikanerne, og at man altså kan følge orda for å finne ut hvem som hadde kontakt med hvem. Dette blir også underbygd av det historikere sier om busettingsmønsteret blant innvandrerne gjennom tidene.

Vi veit lite om språkforholda blant norskamerikanerne utafor Midtvesten. Det finnes rett nok en liten studie på amerikanorsk i Texas, men Johansen (1970) kommenterer dessverre ikke de spesifikke språktrekka som vi fokuserer på i denne artikkelen. Likevel gir han en generell kommentar om at de funnene som han gjør i Texas i all hovedsak også samsvarer med funna til Haugen. Ut fra en slik generell påstand er det vanskelig å dra noen konklusjon, men den likskapen som han henter om, kan naturligvis også indikere en videre kontakt mellom de norske språksamfunnene enn vi primært har antydning her, en kontakt som gikk mellom Midtvesten og i Texas. I dag er det nok dessverre for sent å undersøke dette nærmere siden det sannsynligvis ikke lenger finnes norsktalende etterkommere av immigranter i det norske busettingsområdet rundt Bosque County i Texas.

Det finnes dessverre svært lite informasjon om amerikanorsk på vestkysten av USA og Canada, men her bør det forts-

att være muligheter for en oppfølgingsstudie. I disse områdene finnes det sannsynligvis fortsatt en del norskspråklige, men også her er de nok relativt gamle, og det tar til å haste dersom vi vil utforske disse fenomenene nærmere og samtidig dokumentere amerikanorsk i disse delene av Amerika.

English Summary

One of the most noticeable features distinguishing the Norwegian language in America from the language as spoken in Norway is the vocabulary. In the American variety of Norwegian, we find many words of English origin, like field, road, river, store and street, and many of these have over the time have become a more or less integrated part of the Norwegian American vocabulary.

In this article we are not going to discuss the America-Norwegian vocabulary in general, rather we will put focus on some particularities related to it. This includes the adaptation and spread of some American English dialect words (like stoop 'porch' and buttry 'pantry'), as well as words with a somewhat unclear origin (like the verb *travle* 'walk' and the noun *portrett* 'photography'). In addition, we find a few nouns which have been adopted into America-Norwegian with the English plural -s as a part of the stem, and where the -s has lost its plural meaning, like *ein torkis* 'a turkey'. The similar phenomenon is also found for a few English loanwords in Euro-Norwegian, as in *ein tanks* 'a tank'. We also find some grammatical features of interest here, like the rather uniform way gender is assigned to English loanwords and what inflectional class verbs are assigned to in different Norwegian dialects and settlements in America.

These particular words and meaning of words as well as these grammatical features are documented in many Norwegian speaking communities in America, and we find it hard to accept that these are results of independent development in each community. Quite the opposite, we argue that this conformity must be the result of close social – and thus linguistic contact between the different Norwegian American settlements during the era of immigration. As these particular features have spread over a large geographical area, the most reasonable explanation would be that these features developed

rather early in the America-Norwegian language and spread westwards from the early “mother settlements” with the waves of new immigrants searching for available land on the prairie.

Noter

¹Alle eksemplene fra CANS-korpuset er gjengitt med standard bokmålsortografi.

²Det er likevel vanskelig å peke på fellestrekk ved substantivene som er hankjønnord. Trond Trosterud (2001), som har studert genus i norsk, ser på hankjønn som «default» kjønn, dvs. at ord som ikke har ei form eller et betydningsinnhold som skulle tilsi noe annet, er hankjønn. Men vi skal ikke gå nærmere inn på teorier rundt tilordning av grammatisk kjønn her.